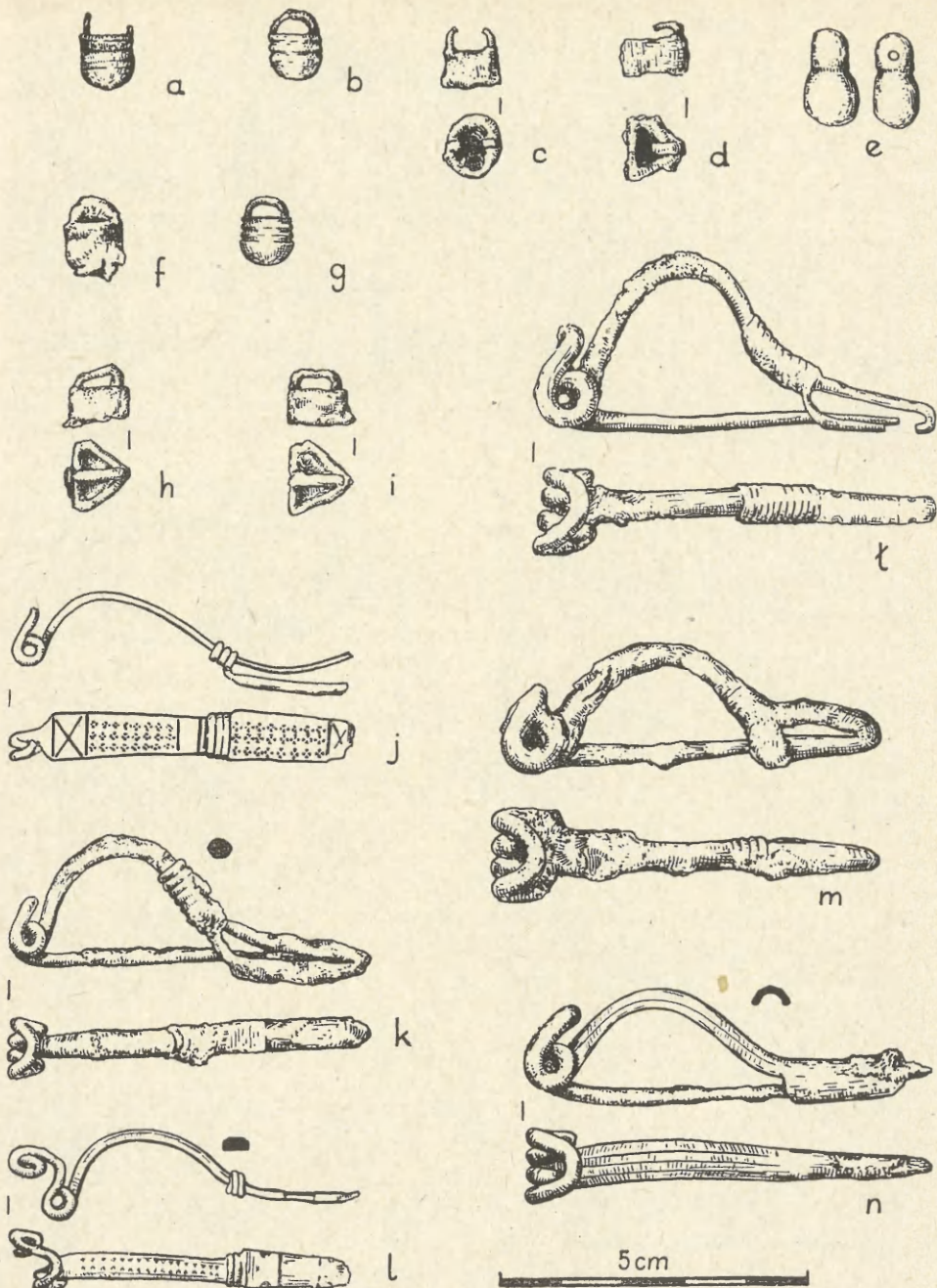

KAZIMIERZ GODŁOWSKI

BADANIA WYKOPALISKOWE NA CMENTARZYSKU W OPATOWIE, POW. KŁOBUCK, STANOWISKO 1, W 1963 ROKU

W 1963 r. kontynuowano prace wykopaliskowe na cmentarzysku kultury łużyckiej i przeworskiej w Opatowie, pow. Kłobuck, na stanowisku 1. Badania prowadzono w zachodniej części cmentarzyska nawiązując do wykopu z 1962 r. Przebadano obszar ok. 1170 m², odkrywając 73 groby (nr 478—550), w tym 35 grobów kultury łużyckiej, 34 z okresu rzymskiego i 4 o chronologii nieokreślonej. Udało się uchwycić zachodni skraj cmentarzyska z okresu rzymskiego. Ciągnie się ono na przestrzeni około 240 m w kierunku wschód—zachód (wschodnią granicę cmentarzyska z okresu rzymskiego uchwyciono w czasie badań w 1958 r. Na podstawie badań przeprowadzonych w zachodniej części cmentarzyska w latach: 1938 (T. Reyman i S. Nosek) i 1962—1963 można stwierdzić, że zabytki z okresu rzymskiego występowały tu w pasie szerokości około 80—110 m w kierunku południe—północ. W partii wschodniej szerokość cmentarzyska z okresu rzymskiego była, jak się wydaje, mniejsza. Całkowite wyeksplorowanie cmentarzyska z okresu rzymskiego wymaga jeszcze kilku sezonów prac wykopaliskowych. Cmentarzysko kultury łużyckiej ciągnie się, poza obszarem terenu przekopanego w roku bieżącym, zarówno w kierunku zachodnim, jak północnym i południowym. Między innymi obecność grobów kultury łużyckiej stwierdzono w lasku położonym w pobliżu drogi, biegnącej z Opatowa w kierunku północno-wschodnim, ponad 100 m na północny zachód od części cmentarzyska objętej dotychczasowymi badaniami. Lasek ten i jego okolicę oznaczono jako stanowisko 1a. W wyniku badań powierzchniowych odkryto na skraju lasku i na sąsiadującym z nim polu Bronisława Urlika krzemienne rdzenie i odłupki pochodzące z epipaleolitu. Na wyroby krzemienne natrafiano też w trakcie badań wykopaliskowych na stanowisku 1.

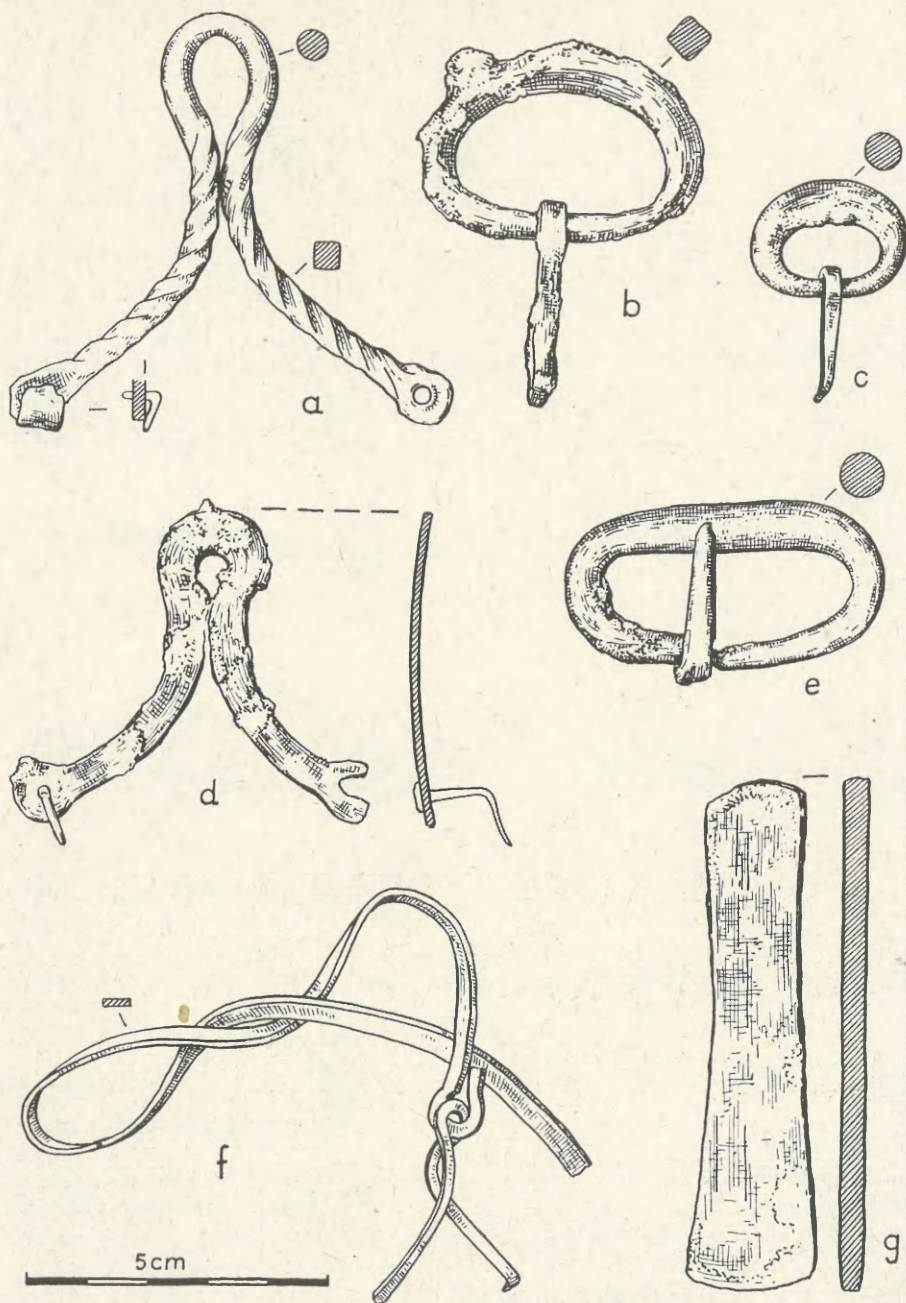
Wśród odkrytych w tym roku pochówków kultury łużyckiej przeważają groby popielnicowe, na ogół pozbawione bruku i dość ubogo wyposażone zarówno w przystawki, jak i w wyroby brązowe. Występowały też groby jamowe oraz natrafiono na 2 pewne i 2 prawdopodobne groby szkieletowe. Wszystkie one były zorientowane wzdłuż osi południe—północ, z głowami zwróconymi na południe. Na szczególną uwagę zasługuje szkieletowy grób nr 489. Nad grobem znajdował się 3-warstwowy bruk kamienny. Szkielet uległ prawie całkowitemu zniszczeniu. W nogach zmarłego leżały 4 naczynia, a poza tym grób był wyposażony w szpilę brązową z ułamaną główką (ryc. 4c), ułożoną w okolicy piersi zmarłego, oraz przedmioty brązowe: bransoletę (ryc. 4d), siekierkę z tulejką i uszkiem (ryc. 4e), a także brzytwę z dobrze zachowanymi drewnianymi okładzinami (ryc. 4a,b). Wszystkie te przedmioty ułożone były w rejonie głowy. Grób ten można datować na V okres

Ryc. 1. Opatów, pow. Kłobuck. Ozdoby:

a-d, f-i — wisiorki żelazne (a — w grobie 525, pozostałe znalezione luźnie); e — wisiorek brązowy (znad grobu 543b); j — zapinka brązowa (znad grobu 543); k-n — zapinki znalezione luźnie (l — brązowa, pozostałe żelazne)

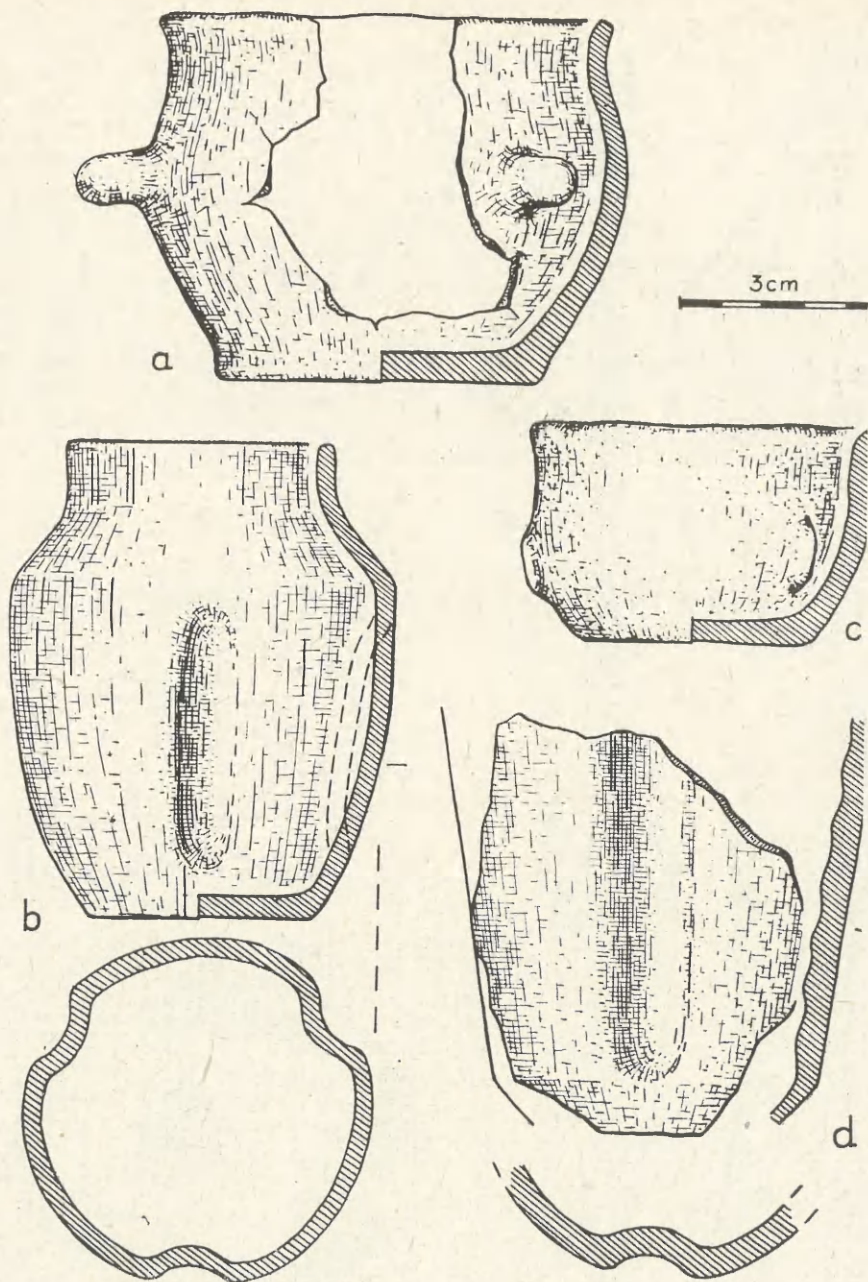
Rys. T. Wenhryniewicz

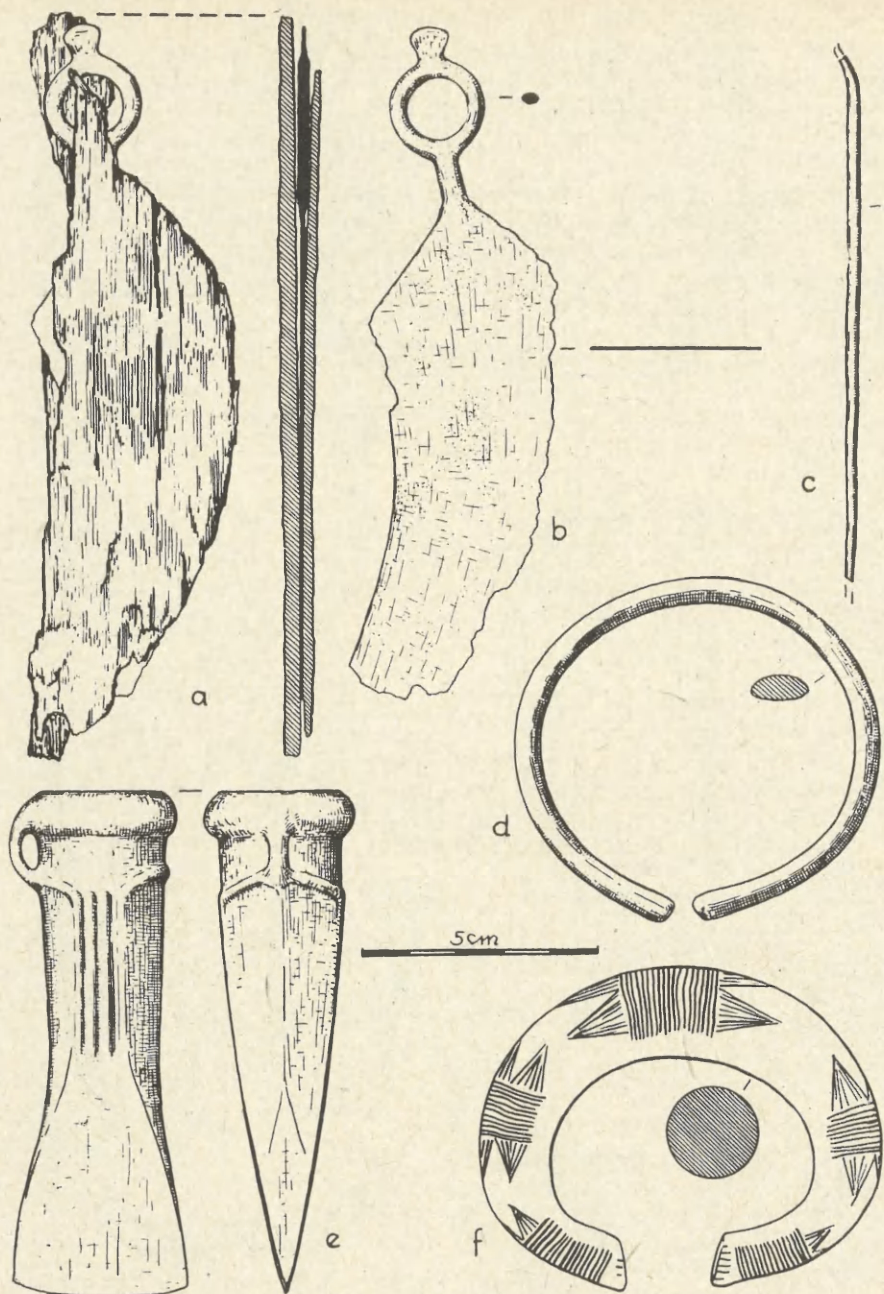
Ryc. 2. Opatów, pow. Kłobuck. Przedmioty metalowe:

a — żelazne ucho wiaderka (grób 493); *b* — sprzączka żelazna (grób 525); *c* — sprzączka żelazna (znaleziona luźnie); *d* — żelazne ucho wiaderka (grób 515); *e* — sprzączka żelazna (znaleziona luźnie); *f* — fragment brązowego kabłąka wiaderka (znaleziony luźnie); *g* — krzesiwo żelazne (grób 494)

Rys. T. Wenhryniewicz

Ryc. 3. Opatów, pow. Kłobuck. Ceramika:
a — grób 500; *b* — grób 494; *c* — grób 543b; *d* — znalezione luźnie
 Rys. T. Wenhryniewicz

Ryc. 4. Opatów, pow. Kłobuck. Zabytki kultury łużyckiej:

a b — brzytwa brązowa w drewnianych okładzinach; c — fragment szpili brązowej;
d, f — bransolety brązowe; e — siekierka brązowa; a—d — grób 489; f — znalezione
łuźnie

Rys. T. Wenhrynowicz

epoki brązu. Na uwagę zasługuje też znaleziona powierzchniowo we wschodniej części cmentarzyska brązowa, masywna bransoleta, pochodząca prawdopodobnie z II okresu epoki brązu (ryc. 4f).

Wszystkie groby kultury przeworskiej odkryte w czasie badań w 1963 r. należą do ciałopalnych, bezpopielnicowych. Można jednak zauważyć znaczne zróżnicowanie co do szczegółów formy i obrządku grobów. Średnica jam grobowych waha się od kilkudziesięciu cm do ponad 2 m; wahanom ulega też ich głębokość osiągając niekiedy ponad 1 m. Niekiedy dno jamy jest nierówne i silnie zagłębła się tylko część wypełniska, zazwyczaj zawierająca też większość kości i wyposażenia. Przepalone kości i szczątki wyposażenia bądź są rozproszone po całej jamie grobowej, bądź też tworzą wyraźne skupienia. W kilku grobach wystąpiły skupienia czystych kości ułożonych w zbitej masie (zapewne pierwotnie znajdowały się one w jakimś organicznym opakowaniu); wśród nich lub w ich sąsiedztwie znajduje się też zwykle większość wyposażenia, zwłaszcza przedmioty metalowe; reszta wypełniska jamy grobowej jest zazwyczaj prawie jałowa. W grobie 494 powyżej takiego skupienia kości stał nieprzepalony wtórnie w ogniu pucharek fałdzisty (ryc. 3b). W grobie nr 493, na skraju oznaczającej się dużymi rozmiarami (ok. $2,30 \times 1,20$ m, głębokość około 1,40 m) jamy grobowej, wystąpiło znaczne skupienie kamieni, sięgające do głębokości około 1 m i tworzące jakby jednostronne obramowanie brzegu jamy. Na uwagę zasługują 3 wielkie jamy, oznaczone jako groby nr 500, 502 i 504, mające ponad 2 m średnicy i przeszło 1 m głębokości. Wypełnisko ich stanowił prawie czysty piasek otoczony obwódką ciemniejszej ziemi. Wszystkie te obiekty zawierały tylko bardzo niewielką ilość kości, natomiast w płamach ciemniejszej od reszty wypełniska ziemi znajdowały się skupiska przepalonych skorup i węgla drzewnego.

Zabytki ruchome kultury przeworskiej, odkryte w trakcie badań w 1963 r., pochodzą wyłącznie z okresu późnorzymskiego, głównie z jego późniejszych faz. Ceramikę reprezentują zarówno fragmenty naczyń lepionych ręcznie, jak i wykonanych na kole. Poza wspomnianym wyżej ręcznie lepionym pucharkiem fałdzistym znaleziono fragment takiegoż pucharka wykonanego na kole (ryc. 3d.). Na uwagę zasługują ręcznie lepiące czarki zaopatrzone na łańcuchu brzuśca w 3 guzki (ryc. 4c, 3a,c), charakterystyczne dla późniejszych stadiów okresu późnorzymskiego. Zapinki należą wyłącznie do VI grupy Almgrena — zapinek z podwiniętą nóżką i górną cięciwą (ryc. 1j—m) i do form od nich pochodnych (ryc. 1n). Licznie wystąpiły wisiorki: wiaderkowate (ryc. 1c, f), koszyczkowate trójkątne (ryc. 1d,h,i) i koszyczkowate, z półkuliście uformowanym denkiem (ryc. 1a,b,g). Na uwagę zasługują dwa ósemkowate wisiorki bursztynowe (ryc. 1e) — pierwsze tego rodzaju zabytki znalezione na cmentarzysku w Opatowie (może to być spowodowane panującym tu zwyczajem palenia wyposażenia grobowego) i w ogóle bardzo nielicznie reprezentowane w Polsce południowej. Sprzączki są przeważnie owalne (ryc. 2c,e) lub rzadziej półowalne (ryc. 2b). Broń reprezentuje kilka grotów oszczepów i fragment pokrywy umba. Dość licznie wystąpiły, podobnie jak w materiałach pochodzących z badań w latach poprzednich, paciorki szklane i grudki stopionego szkła pochodzące z paciorków i naczyń. Znaleziono też fragment brązowego kabłąka i uchwyty wiadra (ryc. 2f) oraz 2 żelazne uchwyty pochodzące zapewne z wiader drewnianych (ryc. 2a,d).

*Katedra Archeologii Polski U. J.
w Krakowie*

KAZIMIERZ GODŁOWSKI

EXCAVATIONS ON THE CEMETERY AT OPATÓW, DISTR. KŁOBUCK,
SITE 1, IN 1963

The excavations of the western part of the burial field of the Lusatian and Przeworsk cultures, situated at Opatów, distr. Kłobuck, site 1, were continued in 1963. The explored area of 1170 square m has yielded 35 graves of the Lusatian culture, 34 burials from the late Roman period and 4 of undefined date (nos. 478—550). The western boundary of the burial ground has been determined. The cemetery extended over 240 m along the east-west line, its western part measuring about 80—110 m in width, while the eastern was less wide. Among the Lusatian burials urn graves dominate in number. Burials in pits and inhumation graves oriented south-north were less numerous. Four graves of the latter type were uncovered in 1963. Inhumation grave 589, dated to Bronze Age V, contained a bronze razor with wooden parts preserved. All graves of the Przeworsk culture are of the cremation type, without urns, yet show considerable differentiation in the details of form and burial rite. Materials of the Przeworsk culture, obtained in 1963, belong to the later phases of the late Roman period. Two pendants in the shape of figure S, very rare in southern Poland, merit special attention. Roman imports are represented by glass beads, by fragments of glass from molten vessels, perhaps by a fragment of a bronze bucket-handle and by a sherd of a wheel-made beaker.